

Rikoksentehtäjän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä – syyllisyys- ja tarkoituksenmukaisuusargumentti

HAKUSANAT: rikosoikeus, rangaistuksen määrääminen, lieventämisperusteet, pyrkimys edistää rikoksen selvittämistä, tunnustus

1. Johdanto

Rikoslainsäädännön suunnitteleminen ja toteuttaminen ovat osa rikollisuutta koskevaa yhteiskunnallista päätöksentekoa, eli kriminaalipoliittikkaa. Rikosoikeusjärjestelmä voidaan instituutiona nähdä yhteiskunnallisten päämäärien edistämiseksi tähtääväksi kriminaalipoliittikan toteuttamiskeinoksi, jolloin esimerkiksi rangaistuksen mittaamisen tulisi viime kädessä tukea kriminaalipoliittisten tavoitteiden ja arvopäämäärien toteutumista.¹ Se, miten tämä tulisi toteuttaa, on alati kiistanalainen kysymys.

Kriminaalipoliittikan vallitsevina tavoitteina voidaan pitää 1) rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvien kärsimysten ja muiden kustannusten minimoimista, sekä 2) näiden kustannusten oikeudenmukaista jakamista. Yleiset tavoitteet voidaan tämän mukaisesti jakaa karkeasti kahtia, jolloin rikollisuuden aiheuttamien kustannusten vähentäminen luetaan kuuluvaksi kriminaalipoliittisiin *tavoiteperiaatteisiin*. Rikosoikeusjärjestelmän ja kriminaalipoliittikan päämääränä on minimoida rikollisuudesta koituvia kustannuksia, jolloin näkökulma on tarkoituksenmukaisuussuuntautunut. Koska kriminaalipoliittikan tavoitteita ei rajata ainoastaan kustannusten vähentämiseen, tavoitteenasettelu ei ole ainoastaan hyötysuuntautunut. Kustannusten mahdollisimman oikeudenmukaisen jakamisen lisääminen tavoitteisiin osoittaa tarkastelutavan olevan myös oikeudenmukaisuussuuntautunut. Kustannusten oikeudenmukaista jakamista voidaan luonnehtia hyötysuuntautuneesta tavoiteperiaatteesta poiketen *arvoperiaatteeksi*.²

* Jalo Vatjus-Anttila, OTM, tohtorikoulutettava, Turun yliopisto.

1. Mikko Vuorenpää, Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007, s. 15–17; Jukka Oikarainen, Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelyinä. Lapin yliopisto 2017, s. 29–32.
2. Vuorenpää 2007, s. 17–18; Inkeri Anttila – Olavi Heinonen, Rikosoikeus ja kriminaalipoliittika. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1977, s. 67–69; Raimo Lahti, Toimenpiteistä luopumisesta

Konflikti arvojen ja tavoitteiden välillä heijastuu kriminaalipolitiikan ohella rikosoikeusjärjestelmän kaikille eri tasoille. Problematiikasta ei päästä täysin eroon edes lainkäytön tasolla päätettäessä yksittäisen rangaistuksen ankaruudesta. Erinomaisena esimerkkinä tästä toimii rikoslain (39/1889, RL) 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen rangaistuksen lieventämisperuste. Kyseisen mittaamisperusteen mukaan rangaistusta voidaan lieventää, jos rikoksenteikijä on pyrkinyt edistämään rikoksensa selvittämistä. Mittaamisperustetta voidaan justifioida ja soveltaa sekä oikeudenmukaisuus- että tavoiteperiaatteiden kannalta, vaikka vallitseva näkemys painottuukin jälkimmäisen puoleen.³ Nähdäkseni ongelmana tässä on kuitenkin paradoksaalisesti se, että tarkastelemalla lieventämisperustetta ainoastaan tarkoituksenmukaisuusperusteiden kautta tavoiteperiaatteen vaatimukset eivät toteudu – oikeudenmukaisuudesta puhumattakaan. Toisin sanoen, jotta säännöksen taustalla olevat seurauslähtöiset hyötytavoitteet tulisivat toteutetuiksi, mittaamisessa tulee kyetä tukeutumaan myös syyllisyyssajateluun.

Tässä artikkelissa kysytään, voidaanko rikoksen selvittämistä pitää puhtaasti kriminaalipoliittisena reaaliargumenttina vai tulisiko siihen kyetä suhtautumaan vallitsevasta tendenssistä poiketen myös syyllisyyssargumenttina?⁴ Tarkoitukseni on esittää, että mittaamisharkinnassa tulisi kyetä tukeutumaan nykyistä vahvemmin myös syyllisyystermeihin ja -argumentointiin.

rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974, s. 237–239.

3. Aikaisemmin säännöksen soveltamiseksi edellytettiin, että rikoksenteikijä on *oma-aloitteisesti* pyrkinyt myötävaikuttamaan rikoksensa selvittämiseen. Vapaaehtoisuus, oma-aloitteisuus ja aktiivisuus liittyvät oikeudenmukaisuusperusteiden mukaiseen syyllisyyssarvosteluun. Nykyisin rikoksen selvittäminen huomioidaan mittaamisharkinnassa kuitenkin lähinnä käytännöllisten syiden sanelemana, kuten tunnustuksen tuottamien prosessitaloudellisten säästöjen perusteella. Kannustaminen rikoksen selvittämiseen rangaistushuojennuksen tarjoaman porkkanan avulla on tavoitteellinen tarkoituksenmukaisuusperuste. Ks. syyllisyyteen kytkeytyvästä perustelusta Tapio Nousiainen, Rangaistuksen määräämisestä. Erityisesti silmällä pitäen tuomarin mittaamistoimintaa oikean rangaistusmäärän tavoittamiseksi normaalilaitutudin puitteissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1961, s. 235–237, 270–271; vrt. Tapio Lappi-Seppälä, Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987, s. 489; hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 44/2002 vp, s. 199; Jussi Tapani – Matti Tolvanen, Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Kolmas, uudistettu painos. Talentum 2016, s. 112.
4. Kyseisen problematiikan tarkastelu on varsin ajankohtaista, sillä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperusteen soveltamiskäytäntö on hakemassa uutta linjaa erityisesti syyteneuvottelunnettelyn käyttöönoton myötä. Oikeuskäytäntö rikoksen selvittämisen lieventävästä vaikutuksesta on ollut epäyhtenäistä eikä tunnustuksen ole voitu taata vaikuttavan lieventävällä tavalla. Tämä on johtanut siihen, että rikoksenteikijät eivät välttämättä uskalla ryhtyä yhteistyöhön viranomaisen kanssa. Tematiikan käsittely on yleisemminkin tarpeellista rikosprosessien venymisen ja tähän liittyvien resurssikysymysten ollessa viime aikoina vilkkaan oikeuspoliittisen keskustelun kohteena. Ks. jäljempänä luvut 3.2 ja 4 sekä Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 47/2010, Arviomuistio syytteenä sopimisesta (plea bargain), s. 32–33.

2. Lieventämisperusteen lyhyt historia

Rikoksen selvittämisen vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen on edellä kuvatun mukaisesti mahdollista tarkastella kahden erilaisen argumentointilinjan perusteella: syyllisyys- ja tarkoituksenmukaisuusajattelun. Jaottelusta voidaan käyttää tarkasteltavan rikosoikeusjärjestelmän tasosta riippuen useampia eri termejä, mutta tärkeintä on ymmärtää niiden kaikkien kulminoituvan jakoon oikeudenmukaisuus- ja hyötynäkökohtien välillä.

Vielä 1960-luvulla esiintyi näkemyksiä, joiden mukaan rikoksenteikijän käyttäytyminen teon jälkeen vaikuttaisi karakterologiseen syyllisyyteen. Tunnustamisen ja jopa kiistämisen nähtiin vaikuttavan syyllisyyden määrään, jos niiden voitiin katsoa olevan kiinteitä ilmauksia tekijäpersoonallisuudesta.⁵ Lähtökohtana oli tekijäsyyllisyyden arviointi, mikä on kuitenkin nyttemmin viimeistään 1970-luvun rikoslain uudistuksessa väistynyt tekosyyllisyyden tieltä.⁶ Vaikka erityisesti kiistämisen huomiointi on oikeusturvasyistä rajattu nykyään ehdottomasti syyllisyyсарvostelun ulkopuolelle, rangaistuksien lieventämistä on kuitenkin näihin päiviin saakka justifioitu (toissijaisesti) myös syyllisyyserustein.⁷ Syyllisyyteen pohjautuva rangaistuksen mittaaminen kytkeytyy hyötynäkökohtien sijaan oikeudenmukaisuusajatteluun.

Rikoksen selvittämisen lieventämisperustetta on syyllisyyserustelun sijaan perusteltu viimeaikoina ensisijaisesti hyötysuuntautuneesti tarkoituksenmukaisuussyin. Esimerkiksi *Anttila* ja *Lahti* katsoivat jo 1970-luvulla, että tunnustamista ei ole mielekästä kytkeä yhteiskunnan vastaisen tahdon arviointiin (syyllisyyteen), vaan tunnustamisen huomioiminen on perustellumpaa sen *hyötyvaikutuksien* kautta. Rikoksenteikijän myötävaikutuksen huomioiminen rangaistuksen määräämisessä perustetaan ensisijaisesti tämän mahdollistamiin prosessiekonomisiin säästöihin, eikä käsitykseen rikoksenteikijän vähentyneestä syyllisyydestä (oikeudenmukaisuudesta).⁸ Nykyisin mittaamisperusteen ensi-

5. Ks. esim. Nousiainen 1961, s. 270–271.

6. Tekosyyllisyys eroaa tekijäsyyllisyydestä siten, että syyllisyys muodostuu rikoksenteikijän yleisen elämäntavan ja persoonallisuuden sijaan itse rikosteosta. Syyllisyyсарvostelu ei siis kohdistu rikoksenteikijän henkilöön, vaan tämän konkreettiseen tekoon. Ks. Anttila – Heinonen 1977, s. 63; hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta 125/1975 II vp, s. 10; HE 44/2002 vp, s. 189; Tapani – Tolvanen 2016, s. 62.

7. Esim. KKO 2018:2, kohta 25. Ks. mahdollisuudesta arvioida rikoksen selvittämistä syyllisyyserustelun kautta jopa tekorikosoikeudellisessa järjestelmässä HE 44/2002 vp, s. 198–199 sekä jäljempänä luvut 4.1 ja 5.

8. Näin mm. Lahti 1974, s. 275–276; Inkeri Anttila, Rangaistuksen valitseminen lainsäätäjän ja tuomarin tehtävänä. Lakimies 1973, s. 374–388, 378; Lappi-Seppälä 1987, s. 489. Ks. myös virallislähteet HE 44/2002 vp, s. 169, 199; hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi 58/2013 vp, s. 12.

sijainen taustaperustelu kytkeytyy tämän mukaisesti tavoitteeseen vaikuttaa rikollisuuden kontrollihaittoihin, mikä onnistuu edistämällä rikoksenteelijän tunnustamis- ja korvausaltiutta rangaistuksen lievennyksen tarjoaman porkkanan avulla.⁹

Edellä kuvattua kehitystä alleviivaa ensinnäkin rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä tehty lakimuutos, jossa syyllisyysajatteluun kytkeytynyt rikoksenteelijän oma-aloitteisuuden vaatimus poistettiin lain sanamuodosta.¹⁰ Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä syyllisyysnäkökohdille annettavaa painoarvoa on entisestään vähennetty itse mittaamisharkinnassakin erityisesti syyteneuvottelumenettelyn käyttöönoton jälkeen. Kehitystä havainnollistaa hyvin ratkaisun KKO 2018:60 kohta 29:

”Korkein oikeus toteaa, että puheena olevan rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkeimman oikeuden vanhemmassa oikeuskäytännössään asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole ainakaan enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista alennusta rangaistukseen. Syyteneuvottelun osalta soveltamiskäytäntö on jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, joissa on kysymys vain oikeudenkäynnissä, mahdollisesti vasta muutoksenhaussa, saatavista prosessuaalisista hyödyistä.”

9. Rikollisuuden kontrollihaitat voidaan kuvata yhteiskunnalle aiheutuviksi kustannuksiksi, jotka syntyvät mm. rikosten tutkinnasta ja oikeuskäsittelyistä. Oikarainen 2017, s. 31; Lappi-Seppälä 1987, s. 261–262.
10. HE 44/2002 vp, s. 199: ”Se, mikä merkitys tekijän oma-aloitteisuudelle asiassa annetaan, ratkeaa paljolti sen mukaan, pannaanko paino syyllisyys- vai tarkoituksenmukaisuusperusteille. Vapaaehtoisuus lievennyksen ehtona liittyy ennen kaikkea syyllisyysarvosteluun. Tässä esityksessä sekä aiemmassa lainsäädännössäkin omaksutun kannan mukaan selvä pääpaino on kuitenkin erilaisilla käytännöllisillä syillä kuten uhrin korvausintresseillä, prosessitaloudellisilla säästöillä ja rikoksen selvittämisestä saaduille muilla eduilla.” Lieventämisperusteen syyllisyysperusteiden ja sen tulkintasisällön kannalta on huomionarvoista, että rangaistushuojennuksen ansaitsevan edistämisyrittäjänsä tunnusmerkkinä on käytetty niin *vapaaehtoisuuden* kuin *oma-aloitteisuuden* käsitettä. Termejä on käytetty varsin sporadisesti, ja niitä on pidetty jopa toistensa synonyymeina. Samoin on lieventämisperusteen lähisukulaisen tehokkaan katumisen laita, jonka mukaisen toiminnan on edellytetty syntyvän *omasta tahdosta, omasta aloitteesta* ja *vapaaehtoisesti*. Nähdäkseni termit saavat tarkemman tarkastelun jälkeen kuitenkin varsin erilaiset merkityssisällöt osakseen, jolloin niiden välillä tehtävä valinta vaikuttaa huomattavasti lieventämisperusteen soveltamisedellytyksien ja sen *syyllisyysperustelun* muotoutumiseen. Pa-neudun käsitteiden välisiin merkityseroihin sekä tehokkaan katumisen ja lieventämisperusteen väliseen suhteeseen tarkemmin jatkotutkimuksessani. Ks. vapaaehtoisuuden ja oma-aloitteisuuden sekoittumisesta toisiinsa esim. Lappi-Seppälä 1987, s. 490; HE 44/2002 vp, s. 138, 199.

Vaikka ensisijaisesti kyseessä on kannanotto lieventämisperusteen soveltamisen *estäviä* syyllisyysperusteita vastaan, mittaamisperusteen syyllisyyspohjaisen soveltamistavan kehityksessä on tämän ohella havaittavissa myös kokonaisvaltaisempi muutos. Lieventämisperusteen soveltamisessa ei nähdäkseen huomioda syyllisyystekijöitä tarpeeksi vahvasti rikoksenteikijän eduksi, vaan arviointi kiinnittyy edellä mainittujen sijaan lähinnä lieventämisperusteen tavoittelemiin hyötyvaikutuksiin.¹¹

Tämä on ongelmallinen kehityssuunta, koska säännöksen tavoitteen toteutuminen edellyttää tehokasta vaikuttamista rikoksenteikijän *selvittämistahtoon* ja tämän *tosiasialliseen menettelyyn*. Jotta rikoksenteikijän voidaan olettaa edes harkitsevan tunnustamista, tällä tulisi nähdäkseen olla mahdollisuus luottaa siihen, että tämän menettelylle voidaan antaa sellaisenaan painoarvoa riippumatta tunnustamisen tuloksista, jotka saattavat hyvinkin olla ennakoimattomia ja hänen vaikutusvaltansa ulkopuolella.¹² Kustannusten minimoimisen tavoitteen toteuttamiseksi lainkäyttäjän ei nähdäkseen tulekaan tukeutua pelkästään toteutuneiden säästöjen arviointiin, vaan pelkälle *pyrkimykselle* tulisi varmistaa ensiksi mainittujen ohella oma itsenäinen painoarvo. Tämä edellyttää syyllisyysajattelun vahvempaa omaksumista osaksi mittaamisharkintaa.¹³

Tarkoitukseni onkin seuraavaksi havainnollistaa, että syyllisyysarvioinnin mahdollisuutta ja rikoksenteikijän pyrkimyksien huomioimista ei tulisi jatkosakaan jättää täysin vaille merkitystä mittaamisratkaisua tehdessä, vaan myös

11. Rikoksenteikijän menettelylle itsessään annetaan korostuneen vähän painoarvoa syyteneuvottelussa, jossa on erityisesti kyse prosessitaloudellisten etujen tavoittelusta. Tätä havainnollistavat jo syyteneuvottelumenettelyn soveltamisedellytykset, joiden mukaan syyttäjän tulee punnita, voidaanko asian käsittelemisellä syyteneuvottelussa saavuttaa merkittäviä prosessiekonomisia etuja verrattuna täysimääräiseen rikosprosessiin ja tutkintasuunnitelman mukaiseen esitutkintaan. Myös rangaistuksen lievennyksen suuruutta arvioitaessa kiinnitetään nimenomaisesti huomiota toteutuneisiin prosessisäästöihin. Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaista lieventämisperustetta on ryhdytty samaistamaan kohti syyteneuvottelusäännösten logiikkaa, jolloin painoarvo on siirtymässä toteutuneiden säästöjen arvioinnin suuntaan poiketen rikoksenteikijän pyrkimyksen itseisarvoista arvioinnista. Oikarainen 2017, s. 112–113, 187; Jussi Tapani – Matti Tolvanen, Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015, s. 229–247, 243; HE 58/2013 vp, s. 37; PeVL 7/2014 vp syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi, s. 6. Ks. samaistamiskehityksestä oikeuskäytännössä esim. KKO 2018:2, kohdat 15–16; KKO 2018:60, kohta 29; KKO 2018:23, kohta 27; sekä tarkemmin luku 4.2.
12. Ks. jäljempänä luku 3.2 sekä Ritva Sahavirta, Syyteneuvottelu – kun käytäntö kohtaa teorian, s. 385–398 teoksessa Altti Mieho (toim.), Oikeustieteiden moniottelija. Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita 2016, s. 387, 392.
13. Periaatteessa säännöksen nykyinen sanamuoto ja sen esityöt mahdollistavat tämän jo nyt. Nähdäkseen syyllisyystekijöiden ja edistämisy^{pyrkimyksen} arviointi ei kuitenkaan käytännössä toteudu optimaalisella tavalla. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun on kyse lievennyksen suuruuden sijaan mittaamisperusteen kategoristen soveltamis^{perusteiden} arvioinnista. Syyllisyystekijät eivät ts. *mahdollista* lieventämisperusteen soveltamista tarpeeksi tehokkaasti ja luotettavasti. Ks. jäljempänä luku 4.2 sekä HE 44/2002 vp, s. 199.

näiden näkökohtien tulisi vaikuttaa itsenäisesti mittaamisharkinnassa rikoksentehtäjän eduksi.¹⁴ Tulen jäljempänä esittämään, että vaikka rikoksentehtäjän pyrkimykset voidaan huomioida mittaamisharkinnassa jo vallitsevan reaalisen argumentoinnin perusteella, rangaistushuojennusta tulisi kyetä perustelemaan tämän ohella myös syyllisyysargumentein.

3. Pyrkimyksen vai seurausten arvottaminen?

3.1. Syyllisyys- ja seuraushakuisten ajattelumallien taustaperustelut

Kysymys on pohjimmiltaan siitä, keskitytäänkö lieventämisperusteen soveltamisharkinnassa prosessitaloudellisten säästöjen toteutumiseen (tunnustuksen seuraukset) vai rikoksentehtäjän menettelyyn itsessään (tunnustus itseisarvoisena menettelynä). Mittaamisperusteen tavoitteen ollessa rikoksentehtäjän kannustaminen rikoksen selvittämiseen, tilannetta tulee lähestyä oikeudenmukaisuuskysymysten lisäksi myös sen kannalta, miten kyseinen tavoite tulisi toteutetuksi mahdollisimman tehokkaasti. Käsitteilyyn voidaan hakea kummankin näkökulman kannalta lisäulottuvuutta tarkastelemalla syyllisyys- ja seurausvastuullisten järjestelmien ominaisuuksia.¹⁵

Rangaistuksen mittaaminen – ja samalla rankaiseminen itsessään – on perustunut 1970-luvun uudistusten jälkeen seurausvastuun sijaan syyllisyysvastuuseen. Ensiksi mainitun sääntelytavan mukaan moitittavaa käyttäytymistä määriteltäessä pidetään kiinteänä lähtökohtana tietystä menettelystä aiheutunutta konkreettista vahinkoa. Vastaavasti menettelyä, joka on omiaan johtamaan vahinkoon mutta ei ole siihen johtanut, pidetään rankaisemattomana tai vain lievähkön rangaistuksen ansaitsevana. Seurausvastuuseen perustuvaa järjestelmää on kritisoitu sen epäoikeudenmukaisuuden vuoksi, sillä sen mukaan sattumaltakin aiheutunut lisävahinko tai vähäisen huolimattomuuden aiheuttama suuri vahinko pääasiallisesti määrää teosta koituvan rangaistuksen. Jos ri-

14. Tukea syyllisyys- ja tarkoituksenmukaisuusperusteiden rinnakkaiselon mahdollisuudelle voidaan löytää myös oikeuskäytännöstä. Esimerkkinä voidaan mainita ratkaisu KKO 2018:2, kohta 25.

15. Rikoksen selvittäminen kytkeytyy ja samaistuu rikoksen vaikutusten poistamiseen ja ehkäisemiseen, jolloin esim. tutkinnan kustannuksia voitaneen pitää rikoksen haitallisina seurauksina niiden laajassa mielessä. Tällöin edistämisyritkimys voi vähentää tutkinnan kuluja ja näin ollen rikosteon seurauksia myös sellaisissa rikostyypeissä, jotka eivät sinänsä sisällä rikosteosta erillistä vahinkoseurausta (tekorikokset). Ks. Oikarainen 2017, s. 31; Inkeri Anttila, Kannattaako katua?, s. 1–10 teoksessa Erkki Ailio – Pekka Koskinen – Raimo Lahti – Martti Majanen – Terttu Utriainen (toim.), Rikosoikeudellisia kirjoitelmia IV. Reino Kalervo Ellilälle 26.6.1980 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1980, s. 5; Lappi-Seppälä 1987, s. 261–262; HE 58/2013 vp, s. 6; KKO 2015:69, kohta 18; KKO 2005:56, kohdat 11–12.

koksentekijä puolestaan hyvällä onnella välttyy aiheuttamasta vahinkoa, hän voi päästä jopa kokonaan rangaistuksetta korkeasta tahallisuudestaan riippumatta.¹⁶

Seurausvastuun vastinparina olevan syyllisyysvastuun mukaan painoarvoa annetaan rikoksentekijän syyllisyydelle ja rikolliselle tahdolle. Syyllisyshakuisen ajattelutavan mukaan tarkastellaan esimerkiksi sitä, onko rikoksentekijä harkinnut ja suunnitellut tekoaan tai ainakin ryhtynyt siihen tahallaan, tietoisena seurauksen mahdollisuudesta ja siitä todennäköisyydestä, millä se oli odotettavissa. Syyllisyshakuisen ajattelun perustella sellaisia seurauksia, joita niiden aiheuttaja ei ole tarkoittanut eikä voinut ottaa huomioon, ei enää lueta hänen syykseen rangaistusta korottavina seikkoina. Toisaalta vaaran aiheuttamisesta rangaistaan, vaikka mitään vahinkoa ei olisikaan syntynyt.¹⁷

Kuten todettu, rikosoikeutemme on nykyisin sidoksissa syyllisyshakuisen ajattelutapaan. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö konkreettisilla vahingoilla ja rikosteon seurauksilla olisi mitään painoarvoa mittaamisharkinnassa. Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen (RL 6 luvun 4 §). Yleissäännös vahvistaa rangaistuksen mittaamisen pääperiaatteeksi suhteellisuusperiaatteen. Vahvistettaessa rikoksen ja rangaistuksen välistä oikeudenmukaista suhdetta tulee kiinnittää huomiota muun muassa rikoksen vahingollisuuteen ja vaaraan. Tämä tuo myös rikoksen seuraukset osaksi suhteellisuusperiaatteen mukaista moitittavuusarvostelua.¹⁸

Rikollisella tahdolla ja syyllisyydellä on kuitenkin rikoksen seurauksien arvioinnista riippumaton ja sitä rajoittava vaikutus. Rangaistuksen mittaamisessa on lupa ottaa huomioon rikoksen seurauksista vain ne, joihin rikoksentekijän syyllisyys on ulottunut.¹⁹ Konkreettisten seurausten ja syyllisyyden välistä suhdetta sekä viimeksi mainitun ensimmäistä rajoittavaa (ja jopa hallitsevaa) vaikutusta voidaan perustella ja tarkastella niin oikeudenmukaisuus- kuin tarkoituksenmukaisuusargumentein. Oikeudenmukaisuusnäkökohtien kannalta on varsin selkeää, ette emme voi moittia henkilöä tämän toiminnan seurauksista, jos hän ei ole voinut vaikuttaa niihin. Kytkemme moraaliarvostelmamme vain sellaiseen käyttäytymiseen, joka on ollut yksilön säänneltävissä. Normatiivisen syyllisyysajatuksen kannalta syyllisyys onkin ennen muuta moitittavuutta, jonka edellytyksenä taas on, että henkilö olisi voinut toimia toisin. Jos toisintoimimismahdollisuus on heikentynyt tai sitä ei ole ollenkaan, toiminnan moraalinen arvosteleminen ei tule kyseeseen, ja tämä tulee huomioida syyllisyysarvostelua

16. Ks. seurausvastuun kritiikistä Anttila – Heinonen 1977, s. 64–65; Rikosoikeuskomitean mietintö 1976:72, s. 58–59; HE 125/1975 II vp, s. 7.

17. Anttila – Heinonen 1977, s. 64–65.

18. Tapio Lappi-Seppälä, Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000, s. 330–332; Lappi-Seppälä 1987, s. 327; HE 44/2002 vp, s. 187.

19. Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 331; Lappi-Seppälä 2000, s. 331–332.

lieventävänä seikkana tai rajaamalla syyllisyyden ulkopuolelle jäävien seurausten huomioiminen arvostelusta pois.²⁰

Tarkoituksenmukaisuusargumentointia seuraten käy samoin selväksi, että siltä osin kuin vahinko on ollut seurausta ulkoisista tekijöistä, joihin ei rikosoikeudella kyetä vaikuttamaan, ei myöskään rangaistusuhkien manipulointiin löydy rationaalisia perusteita. Esimerkiksi ankaraa vastuuta perustellaan yleisimmin yleisestäävyydellä ja muilla tehokkuusargumenteilla. Tällaiset tehokkuusnäkökohdat voidaan kuitenkin perustellusti riitauttaa. Jos rangaistussäännöksellä pyritään vaikuttamaan yksilöiden käyttäytymiseen, on vaikea nähdä tavoitteen toteutuvan, jos yksilön menettelyssä ei voida vahingon sattussa osoittaa mitään virhettä. Rangaistavan yksilön ollessa täysin kykenemätön vaikuttamaan menettelyynsä ei rangaistusuhallakaan ole voitu vaikuttaa tämän käyttäytymiseen. Sama seuraus olisi tapahtunut riippumatta siitä, oliko tilanteen varalle asetettu rangaistusnormi.²¹ Syyllisyysvastuun vastakohtana olevan seurausvastuun tueksi ei voida vakuuttavasti esittää kriminaalipoliittisia tarkoituksenmukaisuussyitä tai näyttöä tällaisen järjestelmän käyttäytymiseen vaikuttavasta tehosta. Tapaturmaisista seurauksista aiheuttavaa käyttäytymistä ei voida ohjata rangaistuksin, eikä rankaiseminen täten ole rationaliteettinäkökohtien valossa järkevää.²²

Kyseiset käyttäytymisen ohjaamiseen liittyvät argumentit tarkoituksenmukaisuus- ja oikeudenmukaisuusperusteineen pätevät myös rikoksen selvittämisen lieventämisperusteen kohdalla. Katson mahdolliseksi hyödyntää tässä tehtyjä huomioita myös mittaamisperusteen arvioinnissa.²³ Seuraavaksi osoitan syyllisyys- ja seuraushakuisten järjestelmien välisen jaottelun esiin nostamien näkökohtien avulla, että lieventämisperusteen soveltamisessa tulee tukeutua nimenomaisesti syyllisyshakuiseen ajatteluun – eli pidättäytyä edistämisyhdyntämisen seurauksien (konkreettisesti toteutuneiden prosessihyötyjen) liiallisesta korostamisesta.

20. Lappi-Seppälä 1987, s. 139–140; HE 44/2002 vp, s. 189.

21. Jos rangaistuksen tarkoitus on sidottu rikosoikeuden ohjauvaikutukseen, rankaiseminen on rationaalista ja oikeutettua vain sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka voivat olla ohjauksen kohteena eli vaikuttaa toimintaansa. Lappi-Seppälä 1987, s. 139–140; Alf Ross, *On Guilt, Responsibility and Punishment*. Stevens & Sons Limited 1975, s. 159. Toisaalta on huomautettu, että esim. syyttömänkin rankaiseminen voi vaikuttaa muiden yksilöiden käyttäytymiseen. Ks. tavoiterationaalisen justifikaation kritiikistä H.L.A Hart, *Punishment and Responsibility* [1968]. Toinen, uudistettu painos. Oxford University Press 2008, s. 42–43.

22. Ks. Matti Tolvanen, *Johdatus kriminaalipoliittikan teoriaan*. Joensuun yliopisto 2005, s. 187–190; Lappi-Seppälä 1987, s. 141–142, 331–332.

23. Näin myös esim. Anttila 1980, s. 6–7.

3.2. Seuraus edellyttää pyrkimystä

Lievennyksen epääminen tilanteessa, jossa rikoksenteikijä on vilpittömästi pyrkinyt selvittämään rikostaan onnistumatta tässä, on ensinnäkin oikeudenmukaisuusajattelun vastaista. On vaikea väittää, että vilpittömästi toimiva henkilö olisi saman moitteen (rangaistuksen) arvoinen kuin henkilö, joka ei edes yritä edistää tutkintaa. Oikeudenmukaisuusarviointi ja siihen elimellisesti kytkeytyvä suhteellisuus- sekä syyllisyyesarvostelu edellyttävät väistämättä rikoksenteikijän pyrkimyksien arvottamista sellaisenaan. Mikäli lieventämisperusteen soveltaminen sidotaan puhtaasti lopputuloksen arviointiin, jäävät rikoksenteikijän *pyrkimys* sekä tähän liittyvät oikeudenmukaisuusnäkökohdat huomiotta.²⁴ Tämän mukaisesti esimerkiksi *Matikkala* on esittänyt, että samalla tavalla rikoksensa selvittämiseen pyrkivien tulisi saada lievennys, vaikka vain jonkun toimi todella edistäisi tutkintaa.²⁵

Tilannetta voidaan havainnollistaa esimerkkien avulla. Ajetelkaamme tilannetta, jossa A harjoittaa huumekauppaa, jota poliisit ovat alkaneet epäillä. Poliisit kohdistavat A:han salaisia pakkokeinoja, joiden avulla he saavat epäilyilleen vahvistusta. A:lla ei ole tässä vaiheessa mitään syytä tai mahdollisuutta epäillä, että poliisit olisivat tietoisia tämän rikollisesta toiminnasta. Eräänä aamuna A kuitenkin tulee katumapäälle ja ilmiantaa itsensä poliisille. Tilanne voi johtaa siihen, että A on toiminut täysin vilpittömästi tunnustaessaan ja ilmiantaessaan itsensä, mutta salaisten pakkokeinojen vuoksi hänen toimensa eivät enää tuota merkittäviä prosessiekonomisia säästöjä.

Toisena esimerkkinä voidaan kuvitella tilanne, jossa rikoksenteikijä antaa rikoksen selvittämisen kannalta tärkeitä tietoja, joiden oikeellisuuden varmentaminen edellyttää lisänäytön hankkimista ja ylimääräisten todistajien kuulemista. Rikoksenteikijän antamat tiedot eivät välttämättä tuota tällöinkään mainittavia säästöjä tutkintaan. Kummassakin esimerkkitilanteessa olisi varsin epäoikeudenmukaista ja jäljemmin osoitettavalla tavalla myös epätarkoituksenmukaista jättää lievennys antamatta vedoten rikoksenteikijän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolisiin ja hänen kannaltaan ennakoimattomiin

24. Tällöin rangaistushuojennus olisi evättävissä esim. silloin, kun edistämispyrkimyksen seuraus (prosessihyöty) jää toteutumatta rikoksenteikijästä riippumattoman ja tämän kannalta vaikeasti arvattavan syyn johdosta. Tällaisen syyn lukeminen rikoksenteikijän haitaksi ja tämän ”vastuulle” olisi vastoin edellä luvussa 3.1 kuvailtuja oikeudenmukaisuuskäsityksiä. Ks. kattavammin Anttila 1980, s. 6–7; Jack Ågren, Billighetsskålen i BrB 29:5. Berättigande och betydelse vid påföljdstämning. Jure Förlag 2013, s. 115, 118, 120–121, 138–139; Martin Borgeke, Att bestämma påföljd för brott. Toinen, uudistettu painos. Norstedts Juridik 2012, s. 193–194; Lars Heuman, Semantiskt dolda kausalrekvisit vid strafflindringsgrunder, s. 103–128 teoksessa Annika Norée – Catarina Sitte-Durling – Josef Zila – Suzanne Wennberg (toim.), Festskrift till Madeleine Leijonhufvud. Norstedts Juridik 2007, s. 118, 121–122.

25. Seurausvaikutuksia ei kuitenkaan voida täysin jättää vaille merkitystä. Jussi Matikkala, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita 2010, s. 139.

seurausvaikutuksiin. Rangaistuksen määrän ilmentäessä rikoksentekijään kohdistuvan moitteen määrää, tulisi esimerkkitalanteiden mukainen menettely ja rikoksentekijän pyrkimykset kyetä huomioimaan mittaamisharkinnassa.²⁶

Tämänkaltaisen tarkastelutavan puolesta puhuvat myös tarkoituksenmukaisuussyyt. Rikoksen selvittämisen välttämättömänä edellytyksenä on rikoksentekijän tahto ja pyrkimys tähän. Ilman näiden olemassaoloa tarkoituksenmukaisuussyiden tavoittelemat säästöt eivät voi toteutua tehokkaasti. Lieventämisperusteen soveltaminen tulisi toteuttaa tavalla, joka kykenee vaikuttamaan rikoksentekijän selvittämishalukkuuteen. Tämä on nähdäkseni toteutettavissa tehokkaimmin siten, että arvioinnissa kiinnitetään huomiota rikoksentekijän aikomuksiin, tahtoon ja pyrkimykseen itsessään. Jos annamme tehottomaksikin jääneelle hyvälle yritykselle merkitystä, voimme olettaa yritysten määrän lisääntyvän – ja lopulta muissa tulevilla rikosjutuissa myös onnistumisia sekä prosessisäästöjä. Jos toisaalta emme huomioisi tehottomiksi jääneitä yrityksiä, merkitsisi tämä sitä, että kynnys selvittää rikosta nousisi varsin korkeaksi. Rikoksentekijä ei välttämättä halua edistää tutkintaa, jos tämä ei voi luottaa siihen, että hänen menettelynsä tulee varmasti tuottamaan konkreettisia prosessisäästöjä.²⁷ Tämä vähentäisi selvittämisyriyten kokonaismäärää, mikä vaikuttaa myös todellisuudessa saavutettaviin prosessisäästöihin.²⁸

Voidaan väittää, että tavoite kannustaa rikoksentekijää myötävaikuttamaan rikoksensa selvittämiseen ei toteudu optimaalisesti, jos lieventämisperusteen soveltamisen edellytyksenä on onnistuminen prosessisäästöjen tuottamisessa. Esimerkiksi Norjassa käsillä olevaan problematiikkaan on puututtu siten, että ratkaisevaksi tekijäksi lievennyksen arvioinnissa on asetettu rikoksentekijän omat käsitykset poliisin näyttömahdollisuuksista poliisilla todellisuudessa olevien tietojen ja seurausvaikutuksien sijaan. Tämän on katsottu toimivan hyväk-

26. Ks. Heuman 2007, s. 121–122; Ågren 2013, s. 138–139.

27. Kuten aikaisemmin on todettu, oikeuskäytäntö rikoksen selvittämisen lieventävästä vaikutuksesta on ollut epäyhtenäistä eikä tunnustuksen ole voitu taata johtavan rangaistushuojennukseen. Syyllisyyssperusteiden ulkopuolisiin seikkoihin nojaava soveltaminen perustuu nimittäin varsin ennakoimattomiin tekijöihin rikoksentekijän ja tämän tosiasiallisten vaikutusmahdollisuuksien kannalta – kuten esim. viranomaisten resurssitilanteeseen ja tutkinnan tapauskohtaiseen onnistumiseen. Sinänsä identtisetkin rikosteot voivat tulla ilmi ja selvitettyiksi hyvin erilaisin tavoin sekä menestyksin. Vilpittömänkin tunnustamisen tuottamat edut voivat tämän mukaisesti riippua varsin sattumanvaraisista seikoista, minkä vuoksi rikoksentekijät eivät välttämättä uskalla ryhtyä yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Ks. Sahavirta 2016, s. 387, 392; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 47/2010, Arviomuistio syytteestä sopimisesta (plea bargain), s. 32–33; Oikarainen 2017 s. 60–61; Tatu Hyttinen – Jussi Tapani, Rikoksen ja rangaistuksen äärellä. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2018, s. 102; HE 58/2013 vp, s. 6; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

28. Toisaalta voidaan myös väittää, että ankarat seuraushakuiset soveltamiskriteerit pakottaisivat rikoksentekijän ”antamaan kaikkensa” rikoksensa selvittämisessä. Tässä esitetyn mukaisesti on nähdäkseni kuitenkin perusteltua otaksua, että suuremmissa mittakaavassa tähän näkemykseen ei ole tarkoituksenmukaista tukeutua.

syttävänä ja tehokkaana kannusteena tunnustukseen – rikoksenteikijä myötävaikuttaa rikoksensa selvittämiseen todennäköisemmin, jos hänellä on tae siitä, että hyvälle yrityksellekin annetaan mittaamisharkinnassa merkitystä.²⁹

Tässä kohdin herää kuitenkin kysymys, eikö rikoksenteikijän pyrkimyksiä ja tahtoa voida huomioida riittäväällä vahvuudella jo vallitsevan reaalisen argumentoinnin perusteella ilman tarvetta syyllisyysstermien käyttämiselle? Esimerkiksi tällaiseen argumentaatioon tukeutuva *Lappi-Seppäläkin* antaa lieventämisperusteen soveltamisessa merkitystä sille, kuinka laajalti rikoksenteikijä on pyrkinyt selvittämään rikosta tai poistamaan sen seurauksia.³⁰ Pyrkimys löytyy lisäksi lain sanamuodosta ja oikeuskäytännöstä ilman ehdotonta kytkentää syyllisyys-termeihin ja -arvosteluun.

Rikoksenteikijän pyrkimyksen ja tämän välttämättömänä edellytyksenä olevan tahdon huomioimiselle ei kuitenkaan nähdäkseni voida taata reaalisen argumentoinnin varassa sellaista painoarvoa, joka varmistaisi ensiksi mainitun riittävyuden lieventämisperusteen itsenäisenä soveltamisperusteena. Tarkoituksenani onkin seuraavaksi havainnollistaa, miksi rikoksen selvittämistä tulisi pitää myös syyllisyysargumenttina sen sijaan, että sen katsottaisiin olevan pelkästään reaalinen argumentti.

4. Pyrkimys itseisarvoisena syyllisyysargumenttina

4.1. Rangaistuksen mittaamisen systematiikka ja oikeudenmukaisuusnäkökohdat

Yksittäiset mittaamisperusteet ja -ratkaisut perustuvat ja ovat johdettavissa rangaistusteorioista ja edellä esitellyistä kriminaalipoliittisista arvo- ja tavoiteperiaatteista. Viimeksi mainitut ohjaavat rangaistuksen mittaamista yleisten mittaamisperiaatteiden välityksellä. Konkreettiselle mittaamisharkinnalle ja yksittäisille mittaamisperusteille asetettavat vaatimukset sekä niiden ainekset määräytyvät rangaistusteorioista sekä näitä ilmentävistä yleisistä mittaamisperiaatteista.³¹

29. Norjan syyttäjien ohjeissa todetaan olevan tärkeää, että asiakirjoista ilmenee se, mikä näyttö poliisilla oli käytettävissään ennen tunnustusta ja mikä tieto epäillyllä oli todisteista. Ks. Riksdadvokatens Rundskriv 3/2007, Tilståelserabatt, s. 10 ja Pekka Koponen, Talousrikokset ja syytteestä sopiminen, s. 59–81 teoksessa Tatu Hyttinen – Antti Jokela – Jussi Tapani – Mikko Vuorenpää (toim.), Rikoksesta rangaistukseen, juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012, s. 65, 74.

30. Lappi-Seppälä 1987, s. 491.

31. Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 30–33; Matti Tolvanen, Rangaistusteoriat – mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan? Oikeus 4/2009, s. 358–379, 358–359.

Yksittäisen mittaamisperusteen – kuten rikoksen selvittämisen lieventämisperusteen – soveltamisen kannalta on olennaista, minkä mittaamisperiaatteen mukaisiin aineksiin mittaamistoiminnassa tukeudutaan.

Kriminaalipoliittisten (tai rangaistusteoreettisten) arvojen ja tavoitteiden ero heijastuu edellä esitetyn mukaisesti rikosoikeudelliseen jakoon oikeudenmukaisuusperiaatteiden ja tarkoituksenmukaisuusperiaatteiden välillä.³² Mittaamisteoriassa deontologista oikeudenmukaisuutta ilmentävät muun muassa käsitteet ansainta, sovitus, syyllisyys, suhteellisuus ja yhdenvertaisuus. Oikeudenmukaisia ratkaisuja tavoiteltaessa ei kiinnitetä huomiota mittaamisratkaisun seurauksiin, vaan periaatteen seuraaminen koetaan itsessään tärkeäksi ja siten deontologisesti velvoittavaksi. Teleologisenä vastinparina ovat erilaiset hyötypainotteiset tarkoituksenmukaisuus- ja preventioperiaatteet.³³

Yleiset mittaamisperiaatteet jaotellaan edeltävän tarkastelun mukaisesti seuraavasti:

Arvoperiaatteet: suhteellisuusperiaate, yhdenvertaisuus, kohtuus.

Tavoiteperiaatteet: tarkoituksenmukaisuussyyt (laajasti), yleisestäävyys, erityisestäävyys.³⁴

Yllä olevassa jaottelussa moitittavuutta määrittävät näkökohdat sijoitetaan suhteellisuusperiaatteen alle. Kyseessä ovat rikoksen vakavuuteen ja rikosentekijän syyllisyyteen liittyvät oikeudenmukaisuusperusteet. Useimmissa rikosoikeudellisissa esityksissä rikoksen selvittämisen lieventämisperusteen katsotaan kuuluvan suhteellisuus- ja syyllisyysargumenttien sijaan reaalisten argumenttien joukkoon.³⁵ Nämä perustelevat päättämisen suhteellisuusperiaatteen edellyttämää rangaistusta lievempään lopputulokseen. Kyse on siis syyllisyys- ja moitearvos- telun ulkopuolisesta kriminaalipoliittisesta ratkaisuperusteesta.³⁶

32. Vastaavista perusnäkemyksistä voidaan kontekstista riippuen käyttää useita eri termejä tai kuvauksia. Käsitteillä on kuitenkin viime kädessä yhteinen tehtävä: määritellä suuntaviivat, joiden perusteella kriminaalipoliittikkaa harjoitetaan sekä ne periaatteet, joiden mukaan rangaistuksen käytöstä päätetään niin yksittäistilanteessa kuin yleisemminkin. Lappi-Seppälä 1987, s. 145–146.

33. Mm. Dworkinin käyttämän jaon perusteella voidaan erottaa toisistaan periaatteet, joita seuraamalla edistetään määrättyjä kollektiivisia tavoitteita (tavoiteperiaate) ja periaatteet, joilla perustetaan yksilöllisiä oikeuksia ja joita seurataan niiden edustaman arvon vuoksi (arvoperiaate). Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press 1977, s. 82–83. Ks. myös Kimmo Nuotio, *Teko, vaara, seuraus. Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998, s. 498; Lahti 1974, s. 238–239; Lappi-Seppälä 1987, s. 149.

34. Lappi-Seppälä 1987, s. 150.

35. Poikkeuksena voidaan mainita esim. Nousiainen 1961, s. 235–237, 271.

36. Myös Lappi-Seppälä katsoo eettisiin syihin (syyllisyysperusteisiin) nojautumisen olevan sinänsä mahdollista, vaikka hän tukeutuukin ensisijaisesti reaalisiin argumentteihin. Lappi-Seppälä 2000, s. 327–328, 357–358; Lappi-Seppälä 1987, s. 487–489.

Vaikka myös reaaliargumentit ovat lainkäytön tasolla sellaisenaan noudatettavia ratkaisuperusteita,³⁷ tukeutuminen pelkästään niihin ilman mahdollisuutta syyllisyystermien käyttämiseksi on nähdäkseni ongelmallista useammasta syystä. Ensinnäkin rangaistuksen mittaamisen kivijalkana olevan suhteellisuusperiaatteen mukaan rangaistuksen tulee vastata rikoksentekijään kohdistuvan moitteen määrää.³⁸ Vaikka tarkoituksenmukaisuusperusteisestikin sovellettuna lieventämisperuste vaikuttaa ainoastaan rikoksentekijän eduksi, rikoksentekijään kohdistuva rangaistuksen määrä on tällöinkin epäsuhdassa syyllisyyden ja moitteen määrään nähden. Näkökulma on entistä relevantimpi verrattaessa toisiinsa kahta identtisen rikoksen tehnyttä henkilöä, joista toinen tunnustaa ja toinen ei.³⁹

Nähdäkseni meidän tulisi yhteiskuntana arvottaa rikoksen jälkeistäkin käytäytymistä siten, että rikoksentekijä voi vaikuttaa moitteen (syyllisyyden) määrään vähentävästi poistamalla rikoksensa vaikutuksia esimerkiksi tunnustamalla. Tällainen suhteellisuuskäsitys olisi paremmin sopusoinnussa mittaamisjärjestelmämme systematiikan ja näkemyksen kanssa, jonka mukaan rangaistuksen määrän tulisi viestiä mahdollisimman tarkkaan syyllisyysmoitteen suuruudesta. Jos kykenemme ymmärtämään rikoksen selvittämisen *myös* syyllisyyteen vaikuttavaksi mittaamisperusteeksi, kunnioitamme mittaamisharkinnan kulmakiviinä olevia periaatteita⁴⁰ ja niiden edustamia arvoja tehden mittaamisesta oikeuden-

37. Yleisesti tarkoituksenmukaisuusperiaatteet ovat ennen kaikkea lainsäätäjän ja oikeudenmukaisuusperiaatteet lainkäyttötason argumentteja. Tavoiterationaalisuus korostuu lainsäädäntötason ratkaisuissa, siinä missä lainkäyttö perustuu arvoperiaatteiden noudattamiseen. Koska koko rikosoikeusjärjestelmällä tulee kuitenkin olla pohjimmitaan pragmaattis-rationaalinen justifikaatio, myös lainkäyttötason toiminnalta vaaditaan yhteyttä tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien toteuttamiseen. Kyseinen yhteys lainsäädäntö- ja lainkäyttötason sekä niiden seuraamien periaatteiden välillä on siinä, että normin muotoon puetulla arvoargumentilla on tavoiterationaali taustaperustelu. Kun tavoiteperiaatteet konkretisoidaan mittaamisperusteiksi, ne kääntyvät lainkäyttäjän noudatettaviksi arvoargumenteiksi, joita sovellettaessa säännöksen tavoitteet ovat mukana välillisesti. Tavoitenäkökohtien tulisi toteutua normia sovellettaessa siis erällä tapaa lainkäyttöratkaisun välillisenä oheistuotteena, eikä soveltamisratkaisuja tehtäessä tavoitenäkökohtien tulisi olla etusijalla tai edes näkyvissä. Ks. deontologisten ja teleologisten periaatteiden, arvo- ja tavoiteargumenttien sekä lainsäädäntö- ja lainkäyttötason välisistä suhteista tarkemmin Lappi-Seppälä 1987, s. 160–162, 255, 264–265.

38. Tapani – Tolvanen 2016, s. 16.

39. “As an initial matter, it seems unjust that when two virtually identical defendants have committed virtually identical crimes, one should receive a more severe sentence than the other only because he has exercised his right to trial – . The practice of sentencing defendants who are convicted at trial more severely than defendants who plead guilty would seem proper if the guilty-plea defendants deserved lighter sentences” [syyllisyyden määrän väheneminen]. Vaikka kyseessä on angloamerikkalaisesta järjestelmästä ja syyteneuvottelusta tehty huomio, katson sen soveltuvan myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan arvioimiseen. Albert Alschuler, *The Changing Plea Bargaining Debate*. *California Law Review* 69(3) 1981, s. 652–730, 657–658, 661.

40. Esim. suhteellisuusperiaatetta ja siihen kytkeytyvää syyllisyysperiaatetta sekä yhdenvertaisuusperiaatetta.

mukaisempaa – ja tässä esitetyn mukaisesti samalla myös tarkoituksenmukaisempaa.⁴¹

Rikoksen selvittämisen suhdetta suhteellisuus- ja syyllisyysarviointiin on syytä tarkastella avoimin mielin myös siksi, että käsitykset *rangaistuksen oikeudenmukaisuudesta* ovat yleisemminkin muutostilassa rikosprosessin ”roolijakoa” koskevien uudistuksien myötä. Viimevuosina rikoksentehtäjästä on tullut yhä enenevässä määrin prosessin aktiivinen osallinen ja sen *subjekti*, minkä vuoksi rikosteonjälkeinen menettely on saanut entistä enemmän painoarvoa seuraamusharkinnassa. Sen sijaan, että rikoksentehtäjän katsottaisiin olevan ainoastaan passiivinen tutkinnan ja rankaisemisen kohde, tälle on annettu sananvaltaa vaikuttaa rikosprosessin kulkuun sekä hänelle määrättävään seuraamukseen muun muassa syyteneuvottelun ja sovittelun kaltaisten instrumenttien avulla.⁴² Rikoksentehtäjän ollessa entistä aktiivisemmin mukana vaikuttamassa hänelle määrättävään rangaistukseen, on tarpeellista tarkastella kyseisen kehityksen suhdetta ja vaikutuksia *oikeudenmukaisen* rangaistuksen käsitteeseen (suhteellisuuteen) uusista näkökulmista.

Tällainen kehitys on nähdäkseen lähtökohtaisesti varsin toivottavaa. Rikoslain tulisikin viestiä siitä, että rikokseen syyllistyneet voivat sovittaa tekonsa ja kantaa siitä vastuuta selvittämällä tekemäänsä rikosta siten, että tämä heijastuu syyllisyysmoitteen ja paheksunnan määrään.⁴³ Syyllisyysperusteinen rangaistus-

41. Ks. Ågren 2013, s. 138–139; Andrew von Hirsch, Proportionalitet och straffbestämning. Iustus Förlag 2001, s. 84–85, 94; Lappi-Seppälä 2000, s. 312–313, 317; Matikkala 2010, s. 112, 119; Tapani – Tolvanen 2016, s. 16.

42. Ks. rikosprosessia koskevien käsityksien kehityksestä Matti Tolvanen, Sopimuksellisuus rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Lakimies 7–8/2012, s. 1070–1088, 1070, 1073; Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–241.

43. Vaikka nykyaikaisessa rangaistuksen mittaamisessa syyllisyyskäsite kytketään nimenomaan *tekosyyllisyyteen*, ja rikoksen selvittämisen vallitseva syyllisyysmerkitys perustuu tästä poiketen tekijäsyyllisiin aineksiin, katson rikoksen selvittämisen mahtuvan sen tarkennetussa muodossa myös tekorikosoikeuteen pohjautuvan suhteellisuusperiaatteen alaan. Lieventämisperusteen *vallitsevaan* syyllisyysperusteluun liittyy nimittäin useita ongelmakohtia, joita tarkistamalla rikoksen selvittäminen on entistä mielekkäämmin huomioitavissa syyllisyysargumenttina osana (laajennettua) suhteellisuusarviointia. Merkittävimmät ongelmat nykyisen ajattelun suhteen voidaan tiivistää kahteen kohtaan. Ensinnäkin, lieventämisperusteen syyllisyysperusteet kytketään itse selvittämistoiminnan sijaan siihen, miten rikoksentehtäjä *suhtautuu* rikolliseen tekoonsa. Syyllisyysarvostelu kohdistuu tällöin tekijäpersoonallisuuteen konkreettisten tekojen (toiminnan) sijaan. Itse olen taipuvainen puoltamaan tästä poikkeavaa syyllisyyskäsitystä, jonka mukaan edistämisympäryksen syyllisyysmerkitys ja vaikutus moitittavuusarvosteluun perustuu rikoksentehtäjän tunnetilojen ja motiivien sijaan tämän konkreettiseen edistämistekoon sellaisenaan. Toisena ongelmakohtana on se, että rikoksen selvittäminen on *rikosteosta* erillistä ja tämän ulkopuolista toimintaa. Nähdäkseen selvittämistoiminnalla on kuitenkin yhteys rikosteon haitallisiin seurauksiin ja niiden perusteella muodostuneen moitteen määrään. Koska rikoksen selvittämisellä voidaan vähentää rikosteon seurauksia niiden laajassa mielessä, tällaisen menettelyn tulisi katsoa olevan osa ”rikosepisodia” ja vähentävän kyseisen episodin perusteella ansaittavaa syyllisyysmoitetta. Kun rikosteon seuraukset ovat vielä avoimia, tulisi niihin kyt-

huojennus toimisi yhteiskunnan osoituksena siitä, että se antaa rikoksenteikijän toimille ja vastuunotolle *sellaisenaan* arvoa lieventämällä moitearvostelua.⁴⁴

4.2. Lieventämisperusteen soveltamisen perustelevinen

Edistämisyarkimykksen konstruointi ja sen huomioimisen perustelevinen reaalisen argumentaation varassa on ongelmallista myös säännöksen tehokkaan ja luotettavan soveltamisen kannalta. Erityisesti *tehotoman* edistämisyarkimykksen huomioimisen turvaaminen edellyttää nähdäkseen normin kytkemistä kriminaalipoliittisten reaaliargumenttien ohella myös syyllisyysstermeihin. Vaikka lainkäyttäjän seuraaman ratkaisuperusteen ei jo aikaisemmin esittämäni mukaisesti *tulisi* tyhjentyä säännöksen taustaperusteluna oleviin prosessihyötyihin,⁴⁵ vallitseva reaalisiin argumentteihin perustuva soveltamiskäytäntö on tästä huolimatta vaarassa tukeutua varsin suoraviivaisesti kyseisiin tarkoituksenmukaisuusperusteisiin korostamalla *toteutuneita* prosessihyötyjä rikoksenteikijän *tahdon* ja *pyrkimyksen* sijaan.

Selitys kehitykselle löytynee syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönnotosta. Syyteneuvottelumenettelyssä *toteutuneet* ja *toteutuvat* kustannussäästöt ovat säännöksen taustaperustelun ohella myös lainkäyttäjän seuraama itsenäinen mittaamis- ja soveltamisperuste. Kun ratkaisuperusteena käytetään toteutuneita (tai odotettavissa olevia) kustannussäästöjä, kyse on seuraushakuisesta hyötyargumentoinnista. Rikoksenteikijän pyrkimykset eivät saa mittaamisessa merkitystä sellaisenaan, vaan painoarvo on siirretty tunnustuksen seurauksien tarkasteluun.⁴⁶ Sovellettaessa syyteneuvottelusäännöksiä on toisin sanoen kyet-

keytyvän moittittavuudenkin olla (lieventävään suuntaan). Kuten tulen jatkotutkimuksessani tarkemmin havainnollistamaan, tämän suuntaisten tarkennuksien myötä lieventämisperusteen syyllisyysperusteisessa soveltamisessa ei tarvitse tukeutua tekijäsyyllisiin aineksiin yhtä vahvasti kuin nykyisin tehdään. Tällöin edistämisyarkimys on helpommin hyväksyttävissä syyllisyysargumentiksi myös tekorikosoikeudellisessa järjestelmässä. Ks. tämänkaltaisesta ajattelusta Ågren 2013, s. 109, 137–140, 156–158; von Hirsch 2001, s. 94; Nils Jareborg – Josef Zila, *Straffrättens paföljdsfärä*. Fjärde upplagan. Norstedts Juridik 2014, s. 132; ja teko- ja tekijäsyyllisyydestä HE 44/2002 vp, s. 188–189, 199.

44. Ks. Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–236; Tolvanen 2012, s. 1072, 1077; Kimmo Nuotio, Mitä törkeämpi rikos, sen ankarampi rangaistus – suhteellisuusperiaatteesta rikosoikeudessa. *Oikeus* 2/2005, s. 178–184, 183.

45. Konkreettisesti mittaamisratkaisussa ei tulisi toimia järjestelmän perustavoitteiden välittömästi ohjaamana, vaan tavoiterationaalisuuden tulisi olla mukana lainkäyttötason ratkaisussa korkeintaan vain välillisessä mielessä. Tarkasteltavan lieventämisperusteen kannalta tämä merkitsee sitä, ettei tavoiterationaalin taustaperustelun saaneen mittaamisperusteen konkreettisen soveltamisen tulisi edellyttää yksittäistapauksellista osoitusta saavutetuista prosessihyödyistä. Ks. luvut 3 ja 4.1.

46. Laura Törnqvist, Rangaistuksen määrääminen tuomioesityksen perusteella, s. 311–329 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Elina Elo (toim.), *Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikos-*

tävä osoittamaan, että yleisemmän tavoiteperiaatteen vaatimukset ja sen tavoittelemat tarkoituksenmukaisuussyyt täyttyvät käsillä olevassa yksittäistapauksessa. Tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat ohjaavat syyteneuvottelumenettelyssä tehtäviä ratkaisuja tällöin välittömästi sitovalla tavalla, jolloin lainkäyttötason arvoargumenttien ja lainsäädäntötason tavoiteargumenttien sisällöt eivät juuri eroa toisistaan. Lainkäyttäjän arvoargumenttina seuraama ratkaisuperuste on käytännössä seuraushakuinen tarkoituksenmukaisuusargumentti, jonka soveltaminen edellyttää, että säännöksen reaalinen perusta on näkyvillä ja toteutunut.⁴⁷

Edellä mainittuja piirteitä on nähdäkseni ujuttautumassa myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen tulkintaan ja soveltamiskäytäntöön. Huomioiden lieventämisperusteen ja syyteneuvottelusäännösten soveltamisessa käytettävien argumenttien samaistaminen sekä tästä johtuva syyllisyyselementtien merkityksen väheneminen, konkreettisesti toteutuneiden prosessihyötyjen asema RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamisedellytyksenä ei vaikuta olevan ainakaan heikentymään päin. Uuden tulkintatendenssin perusteella vaikuttaa päinvastoin siltä, että lieventämisperusteen soveltamisessa saatetaan siirtyä syyteneuvottelua seuraten korostamaan rikoksenteikijän pyrkimykseen ja tahtoon liittyvien (syyllisyys)tekijöiden sijaan nimenomaisesti *toteutuneita säästöjä*.⁴⁸ RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta reaalisena argumenttina saattaa toisin sanoen alkaa muistuttaa tulkintasisällöltään entistä enemmän seuraushakuista ratkaisuperustetta.

Vaikka tukeutuminen reaaliseseen argumentointiin ei sinänsä estä tehotto-
mienkaan edistämispyrkimyksien huomioimista, sen mukaisissa tulkintasuo-
situksissa suhtaudutaan entistä nuivemmin rikoksenteikijän tahtoon ratkaisu-
perusteena viimeksi mainitun kuulussa selvemmin syyllisperusteiden alaan.
Tällainen tulkintatapa olisi kriminaalipoliittisesti epätarkoituksenmukainen ja

prosessioikeudesta I. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2018, s. 320, 326; Tapani – Tolvanen 2015, s. 243.

47. Deontologisesti velvoittavia syyllisyysargumentteja on tästä poiketen noudattaminen myös silloin, kun todellisten taustasyiden reaalinen perusta on pettänyt. Lappi-Seppälä 1987, s. 487, 489.

48. Esim. ratkaisun KKO 2018:60 kohdassa 29 korostetaan sitä, että rikoksenteikijän tahtoon liittyvillä syyllisyystekijöillä ei ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Koska erityisesti tehotoman edistämispyrkimyksen huomiointi tapahtuu kuitenkin juuri kyseisten subjektiivisten elementtien (esim. vapaaehtoisuuden) kautta, tällaisten rikoksenteikijän tahtoon liittyvien tekijöiden liiallinen vierastaminen voi vaarantaa edistämispyrkimyksen huomiointin kokonaisuudessaan. Jos tarkastelussa ei anneta painoarvoa tehotoman pyrkimyksen huomiointin *mahdollistaville* subjektiivisille tekijöille, edistämispyrkimyksen itsensä huomioiminen on epävakaa pohjalla. Jos selvemmin syyllisyysarvostelun alaan kuuluvan rikoksenteikijän tahdon tarkastelua karsastetaan sen syyllisyyslatautuneisuuden vuoksi, lieventämisperusteen tulkintasisältö saattaa kytkeytyä ”huomaamatta” rikoksenteikijän omien käsityksien (vilpittömyyden) sijaan puhtaasti edistämispyrkimyksen tosiasiallisiin vaikutuksiin. Ks. Ågren 2013, s. 137–139; Oikarainen 2017, s. 112–113, 187; Tapani – Tolvanen 2015, s. 243; Hyttinen – Tapani 2018, s. 100; HE 44/2002 vp, s. 199; PeVL 7/2014 vp s. 4 sekä oikeuskäytännöstä ratkaisun KKO 2018:60 ohella mm. Turun HO 8.6.2018 nro 18/125115.

epäoikeudenmukainen. Lieventämisperusteesta tehdyissä tulkintasuosituksissa tulisi päinvastoin kyetä *takaamaan* myös rikoksentekijän tahtoon ja käsityksiin liittyvien tekijöiden asema mittaamisperusteen itsenäisenä *soveltamisperusteena*.⁴⁹ Tämä on varmistettavissa siten, että rikoksen selvittämistä pidetään myös syyllisyysargumenttina. Puettaessa rikoksentekijän tahto ja tästä muodostuva edistämisyarkimys syyllisyysargumentin muotoon ne saavat mittaamisharkinnassa deontologisesti velvoittavan sitovuuden.⁵⁰ Tukeuduttaessa syyllisyysstermeihin edistämisyarkimykseen pohjana olevaa rikoksentekijän tahtoa voitaisiin käsitellä systemaattisemmalla ja koherentimmalla tavalla, sillä subjektiivisia elementtejä (esimerkiksi vapaaehtoisuutta) on luonnollisempaa lähestyä juurikin syyllisyysnäkökulmista.⁵¹ Rikoksen selvittämisen omaksuminen syyllisyysargumentiksi korostaisi näin ollen rikoksentekijän tahdon ja myös tehottoman edistämisyarkimykseen itsenäistä asemaa rangaistushuojennuksen mahdollistavina tekijöinä.⁵²

49. Tältä kannalta on nähdäkseni erityisen merkillepantavaa, että lieventämisperusteen soveltamisen voidaan katsoa sisältävän kaksi eri merkityksen saavaa kysymystä: 1) kysymys lieventämisperusteen *soveltamisesta ylipäättänsä*, ja 2) kysymys sovellettavan *lievennyksen suuruudesta*. Syyllisyysargumentointi vaikuttaa nimittäin saavan erivahvuista merkitystä ratkaistavasta kysymyksestä riippuen. Tämä käy ilmi luettaessa tarkemmin esim. ratkaisua KKO 2018:60. Kyseisen ratkaisun jo edellä esitellyssä kohdassa 29 oma-aloitteisuuden vaatimuksesta lieventämisperusteen *soveltamisedellytyksenä* sanoudutaan vahvasti irti. Kohdassa 31 on puolestaan kyse ”jo sovellettavan” lievennyksen suuruuden arvioinnista. Toisin kuin pohdittaessa soveltamisperusteiden täyttymistä kohdissa 29 ja 30, oma-aloitteisuudelle (tai kyseisessä ratkaisussa sen puutteelle) annetaan selkeästi merkitystä kohdassa 31 punnittaessa lievennyksen suuruutta. Kokonaisuutena vaikuttaakin siltä, että syyllisyysargumentointi hyväksytään helpommin osaksi lievennyksen suuruuden arviointia, kuin osaksi lievennyksen kategorisen soveltamisen arviointia – vaikka jälkimmäisessä puhuttaisiinkin ainoastaan rikoksentekijän eduksi vaikuttavasta soveltamisesta. Ts., kynnys *soveltaa* lieventämisperustetta tehottoman mutta oma-aloitteisen pyrkimyksen nojalla vaikuttaa siis olevan korkeampi, kuin kynnys huomioida vastaavanlaiset syyllisyystekijät ”jo sovellettavan” lievennyksen määrää arvioitaessa. Voidaankin perustellusti kyseenalaistaa, miksi rikoksentekijän oma-aloitteisuus (tai sen puute) huomioidaan syyllisyysargumenttina lievennyksen suuruutta mitattaessa jopa rikoksentekijän haitaksi, mutta sen ei vallitsevan tendenssin mukaisesti katsota samalla *mahdollistavan lievennyksen soveltamista* nimenomaan syyllisyysperusteisesti.
50. Syyllisyydellä ja tämän kautta hahmotettavalla rikoksentekijän tahdolla on nimittäin teon seurausista riippumaton vaikutus arviointiin. Lappi-Seppälä 1987, s. 331; Lappi-Seppälä 2000, s. 331–332; Ågren 2013, s. 137, 157–159.
51. Ks. Ågren 2013, s. 138–139, 143, 156–160; Brynolf Honkasalo, Suomen rikosoikeus. Yleiset opit II. Toinen, korjattu painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1967, s. 181–182; HE 44/2002 vp, s. 142, 199.
52. Esim. oma-aloitteisuuden puutteen ei kuitenkaan tulisi johtaa lievennyksen epäämiseen, jos rikoksen selvittämisellä saavutetaan kyseisestä puutteesta huolimatta prosessitaloudellisia säästöjä. Tämä on perusteltua jo po. lieventämisperusteen ja syyteneuvottelusäännösten välisten yhdenvertaisuusnäkökohtien vuoksi. Näin myös esim. Tapani – Tolvanen 2015, s. 246 sekä edellä esitelty KKO 2018:60, kohta 29.

5. Lopuksi

Yhteenedenomaisesti voidaan todeta, että rikoksen selvittäminen tulisi kyetä mieltämään myös syyllisyyteen kytkeytyväksi argumentiksi päätettäessä rangaistushuojennuksesta. Tarkoituksenmukaisuussyitä ei tule kokonaan unohtaa säännöksen justifioinnissa ja soveltamisessa, mutta mittaamisperustetta ei tulisi tästä huolimatta nähdä ainoastaan reaalisyiden sanelemaksi tavoitteelliseksi konstruktioksi. Lieventämisperustetta tulisi kyetä lähestymään ja soveltamaan tavalla, joka takaa rikoksenteelijän tehottomankin menettelyn ja tahdon huomioidamisen sellaisenaan. Tämän varmistaminen edellyttää nähdäkseni tukeutumista syyllisyysajatteluun.

Olenkin taipuvainen puoltamaan kantaa, jonka mukaan rikoksen selvittämisen edistäminen olisi mahdollista lukea niin sanotun laajennetun suhteellisuusteorian (utvidgad proportionalitetsteorin) piiriin. Tässä rikoksen selvittämisen ymmärretään mahtuvan suhteellisuusteorian mukaisen moitearvostelun alaan, jolloin lieventämisperusteen soveltamisessa voitaisiin operoida myös syyllisyystermein. Vaikka tekosuhteellisuus ja -rikosoikeus ovat vahvassa asemassa myös esimerkiksi Ruotsissa, sikäläisessä oikeuskirjallisuudessa muun muassa *Ågren* ja *von Hirsch* eivät näe esteitä sille, etteikö rikoksen selvittämisen voisi katsoa vaikuttavan moitearvosteluun.⁵³

Tämänkaltainen syyllisyysperusteinen arviointitapa ei sekään kuitenkaan ole täysin ongelmaton. Haasteita liittyy muun muassa teko- ja tekijäsyyllisyyden väliseen kädenvääntöön sekä itsekriminointisuojaan ja sen sisältämiin elementteihin.⁵⁴ Ongelmallista on myös määrittää tehottomaksi jääneen hyvän yrityksen rajat, eli milloin ja minkäläisten edellytysten vallitessa rikoksenteelijän katsotaan toimivan syyllisyysarvostelua alentavasti.⁵⁵ Lievennyksen suuruutta mitattaessa

53. Laajennettu suhteellisuus on ahdasta tekosuhteellisuutta laajempi käsite, mikä mahdollistaa muidenkin kuin ainoastaan ahtaan rikosteon ilmentämien elementtien huomioimisen suhteellisuus- ja syyllisyysarvioinnissa. Kuten olen edellä luvussa 4.1 maininnut, en näe tällaista näkemystä yhteensopimattomana suomalaisenkaan mittaamisteorian kanssa. Laajennettua suhteellisuusteoriaa ja sen mukaista syyllisyyskäsitystä tulee kuitenkin jalostaa jatkotutkimuksessa. *Ågren* 2013, s. 109, 138–139, 142, 160, 183; *von Hirsch* 2001, s. 84–85, 94.

54. Tahdon tässä kohdin vielä erityisesti korostaa, että syyllisyysarvostelun tulee rikoksen selvittämisen osalta vaikuttaa ainoastaan rikoksenteelijän eduksi. Rikoksenteelijää ei voida velvoittaa osallistumaan oman rikoksensa selvittämiseen, eikä rangaistuksen ja syyllisyysarvostelun koventaminen tule esim. kiistämisen perusteella kyseeseen. Oma kysymyksensä kuitenkin on, merkitseekö syyllisyysarvostelun avaaminen (lieventävään suuntaan) teonjälkeisen menettelyn osalta välillisesti sitä, että vaitiolon katsotaan ankaroitavan syyllisyysarvostelua ja rangaistusta samoissa määrin? Ts. muodostuuko kiistämisestä rangaistusta faktuaalisesti ankaroitava tekijä – verrattuna tilanteeseen, jossa tunnustetaan. Onhan kiistämisen ja tunnustamisen välillä väistämättä eroa sekä syyllisyyden että rangaistuksen määrässä.

55. Mainittakoon tässä kohdin, että esim. Tuula Linna katsoo lieventämisperusteen taustalla olevien eettisten syiden kytkeytyvän rikoksenteelijän tunnontuskien ja motiivien huomioimiseen.

ratkaistavaksi kysymykseksi nousee myös se, miten paljon syyllisyystekijöiden ja toisaalta toteutuneiden prosessihyötyjen tulisi vaikuttaa rangaistuksen määrään – ja miten nämä näkökohdat suhteutuvat toisiinsa.⁵⁶ Kyseisiä ongelmakohtia ei kuitenkaan tule paeta reaalisen argumentoinnin ja tarkoituksenmukaisuusperustelujen taakse – päinvastoin. Samoista haasteista ei nimittäin päästä eroon edes syyllisyysperusteet kieltävässä mittaamistoiminnassa.

Nähdäkseni rikoksen selvittämisen konstruktiota ei olekaan ainoastaan mahdollista tarkastella oikeudenmukaisuusperiaatteiden ja syyllisyysargumentoinnin kautta, vaan tämä on jopa *välttämätöntä* edellä kuvailtujen ongelmien hillitsemiseksi. Jotta voisimme varmistaa rikoksen selvittämisen lieventämisperusteen mahdollisimman tarkoituksen- ja oikeudenmukaisen aseman seuraamusjärjestelmässämme, syyllisyysperusteisen soveltamisen ongelmakohtat tulisi rohkeasti nostaa keskustelunalaisiksi. Ymmärtämällä rikoksen selvittämisen vaikuttavan oikeudenmukaisuus- ja syyllisyysarvosteluun mahdollistamme täysimääräisesti näkemyksen, jonka mukaan rikoksenteikijällä on *oikeus* aktiivisesti myötävaikuttaa asian selvittämiseen, *sovittaa* tekonsa ja palata prosessin jälkeen yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi.⁵⁷ Rangaistuksen lieventäminen tällä tavoin on puollettavissa niin sovitus- kuin tarkoituksenmukaisuuselementin kannalta, minkä lisäksi sen voidaan katsoa olevan koherenssissa sekä arvo- että tavoiteperiaatteiden kanssa. Pidän tällaista kehitystä erittäin toivottavana, eikä se nähdäkseni voi olla täysin vastoin kriminaalipoliittista käsitystä rikosoikeutemme tehtävistä ja toimintatavoista.

Itse yhdistän eettiset syyt sen sijaan sellaiseen syyllisyyskäsitukseen, jonka mukaan rikoksenteikijä voi teon jälkeisellä aktiivisella ja vapaaehtoisella käyttäytymisellään osoittaa olevansa vähemmän moitteen arvoinen riippumatta tämän motiiveista ja sieluntilasta. Motiivien ja tunnontuskien sijaan syyllisyyden vähenemisen edellytyksenä tulisi nähdäkseni olla se, että rikoksenteikijän pyrkimyksien katsotaan ilmentävän tämän *vapaaehtoista tahtoa* edesauttaa rikoksen selvittämisessä. Jo aikaisemmin toteamani mukaisesti analysoin kyseisiä näkökulmia ja omaksumaani syyllisyyskäsitystä perusteellisemmin myöhemmässä jatkotutkimuksessani. Tuula Linna, Oikeudenmukaisen rankaisemisen ideaali ja reaali – tunnustaminen rangaistuksen lieventämisperusteena, s. 275–297 teoksessa Dan Frände – Dan Helenius – Heli Korkka – Raimo Lahti – Tapio Lappi-Seppälä – Sakari Melander (toim.), Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2019, s. 282–283, 287, 290–291.

56. Tässä esiin nostetut haasteet vaikuttanevat osaltaan myös siihen, miksi lieventämisperustetta ei lähestytty ensisijaisesti syyllisyysperustein.

57. Ks. Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–236; Tolvanen 2009, s. 372.

An offender's attempt to further the clearing up of the offence – issues of culpability and expediency

JALO VATJUS-ANTTILA, LL.M., Doctoral Student, University of Turku

According to the Criminal Code of Finland, punishments can be reduced if the offender attempts to further the clearing up of the offence (chapter 6, section 6(3)). This reason for reducing the punishment can be justified and by both the principles of appropriateness and expediency, even though the currently prevailing view tends towards the latter. The article asks whether an offender's attempt to contribute to the investigation should be seen solely as a pragmatic issue, or should it be seen also as an issue of culpability.

The author notes that a court ought to be able to base its judgment explicitly on culpability argumentation, instead of resorting solely to pragmatic reasons. This is because the fulfilment of the provision's objective (process economy) requires that the provision has an effect on the offender's will to contribute and on their concrete actions. The author notes further that offenders will most probably confess in a situation where they can be certain that the confession will be taken into consideration regardless of whether they have actually resulted in process-economic benefits. This type of reasoning in the sentencing process requires reliance on deontological culpability argumentation. This is because if the sentencing consideration is based solely on expediency instead of culpability argumentation, the will and efforts of the offender will not be taken into account reliably and credibly. In other words, the offender's will and concrete endeavours ought to be sufficient grounds for reducing the punishment, but this cannot be fully guaranteed by relying only on pragmatic expediency argumentation. Apart from the goal-oriented and pragmatic aspects of the provision, the author justifies the argument also by examining the foundations of the sentencing system (principles of proportionality and equality).